

Universitätsbibliothek Wuppertal

M. Tvllii Ciceronis Opera Omnia

Cicero, Marcus Tullius

Basileæ, MDCLXXXII

In L. Calpurnium Pisonem

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1133](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1133)

M. TULLIVS CICERO

I N

L. CALPURNIVM PISONEM.

ORATIO TRICESIMA SEPTIMA.

Deest principium.

Jamne vides, bellua, jamne sentis, quæ sit hominum querela frontis tuæ? nemo quaritur, Syrum, nescio quem, de grege novitiorum, factum esse consullem. non enim nos color iste servilis, non pilosæ genæ, non dentes putridi deceperunt: oculi, supercilia, frons, vultus denique totus, qui sermo quidam tacitus mentis est, hic in fraudem homines impulit: hic eos, quibus erat ignotus, 2 decepit, fefellit, induxit. pauci ista tua luteolenta vitia noveramus: pauci tarditatem ingenii, stuporem, debilitatemque linguæ. numquam erat audita vox in foro; numquam periculum factum consilii: nullum non modo illustre, sed ne notum quidem factum aut militia, aut domi, obrepisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum: quærum simile habes nihil, præter colorem. Is mihi etiam gloriatur, se omnes magistratus sine repulsa asclectum? mihi ista licet de me vera gloria prædicare. omnes enim honores populus Romanus mihi ipsi, homini novo, detulit. Nam, tu cum quæstor es factus, etiam qui te numquam viderant, tamen illum honorem nomini mandabant tuo. Adilis es factus, Pilo est à populo Romano factus, non iste Pilo. Prætura item majoribus delata est tuis. noti erant illi mortui: te vivum nondum noverat quisquam. Me cum quæstorem in primis, ædilem priorem, prætorem primam cunctis suffragiis populus Romanus faciebat: homini ille honorem, non generi: moribus, non majoribus meis: virtuti perspectæ, non auditæ nobilitati deferrebat. Nam quid ego de consulatu loquar? parto vis, ane gesto? Miserum me! cum hac me nunc peste atque labe confero? sed nihil comparandi causa loquar: 3 ac tamen ea, quæ sunt longissimè disjuncta, comprehendam. Tu consul es renuntiatus (nihil dicam gravius, quàm quod omnes fatentur) impeditus reip. temporibus, dissidentibus Coss. Cesare & Bibulo, cum hoc non recusares, quin ii, à quibus dicebare consul, te luce dignum non putarent, nisi nequior, quàm Gabinus, existisses. Me cuncta Italia, me omnes ordines, me universa civitas non prius tabellata, quàm voce priorem consulem declaravit. Sed omitto, ut sit factus uterque nostrum. Sit sanè *Fori domina campi*, magnificentius est dicere, quemadmodum gesserimus consulatum, quàm, quemadmodum ceperimus. Ego Kalendas Jan. senatum, & bonos omnes, legis Agraria, maximarumque laigionum metu liberavi. ego agrum Campanum, si dividi non oportuit, conservavi: si oportuit, meioribus auctoribus reservavi. ego in C. Rabirio, perditionis reo, xy. annis ante me consulem interposiram senatus auctoritatem sustinui contra invidiam, atque defendi.

ego adolefcentis bonos, & forteis, sed usos es conditione fortuna, ut, si essent magistratus adepti, reip. statum consulturi viderentur, meis inimicitis, nulla senatus mala gratia, comitorum ratione privavi. Ego Antonium collegam, cupidum provinciarum, multa in repub. molientem, patientia, atque obsequio meo mitigavi. ego provinciam Galliam, senatus auctoritate, exercitu & pecunia instruxi, & ornatam. 4 quam cum Antonio communicavi, quod ita existimabam tempora te repub. ferre, in concione deposui. reclamante populo Romano ego L. Catilinam eadem senatus, interitus urbis, non obscure, sed palam molientem, egressi ex urbe jussi: ut à quo legibus non poteramus, manibus tuis esse possemus. ego tela extremo mense consulatus mei intenta jugulis civitatis, de conjuratorum nefariis manibus extorxi. ego facies jam accensas ad hujus urbis incendium, comprehendendi, protuli, extinxi. Me Qu. Catulus, princeps hujus orationis, & auctor publici consilii, frequentissimo senatu parentem patriam nominavit. mihi hic vir clarissimus, qui propter te sedet, L. Gellius, his audientibus, civicam coronam deberi à repub. dixit. mihi togato senatus. non ut multis bene gesta, sed ut nemini, 5 conservatae repub. singulari genere supplicationis, deorum immortalium templa patefecit. Ego cum in concione, abiens magistratu, dicere à tribuno pleb. prohiberer, quæ constitueram: cumque is mihi tantummodo ut jurarem, permitteret: sine ulla dubitatione juravi, repub. atque hanc urbem mea unius opera esse salvam. Mihi populus Romanus, universus illa in concione non unius diei gratulationem, sed æternitatem, immortalitatemque donavit, cum meum jusjurandum tale, atque tantum, juratus ipse, una voce, & consensu approbavit. Quo quidem tempore is meus domum fuit à foro reditus, ut nemo, nisi qui mecum esset, civium esse in numero videretur. Atque ita est à me consulatus peractus, ut nihil san. consilio senatus, nihil non approbante populo Romano egerim: ut semper in Rostris curiam, in senatu populum defenderim: ut multitudinem cum principibus, equestrum ordinem cum senatu junxerim. Expolui breviter consulatum meum. Aude nunc, ô furia, de tuo dicere: cujus fuit initium ludi Compitalitii, tum primùm facti 6 post L. Metellum, & Q. Marcium Coss. contra auctoritatem hujus ordinis: quos Q. Metellus (facio injuriam fortissimo viro mortuo, qui illum, cujus paucos pares hæc civitas tulit, cum hac importuna bellua conferam) sed ille designatus consul, cum quidem tribunus pleb. suo auxilio 7 magnos ludos contra senatusconsultum facere jussisset, privatus fieri vetuit: atque id, quod nondum potestate poterat, obtinuit auctoritate. 8 Tu, cum III. Kalendas Jan. 8 Compitaliorum dies incidissent, Sex. Clodium, qui numquam antea

O o 2 prætex-

2. *Hic in fraudem hominum impulit.* Sic Pal. sec. & oct. nam sec. fraudes vulgata in eorum.

3. *Decepit, fefellit, induxit.* Alii ferè in ead. in fraudem induxit. sed præter Pal. pr. ac sec. & Faërianos.

4. *Ac tamen ea qua sunt, ego.* Turnebus libro xx. cap. 15. malebat, at tamen; quod in contextum recepit Lambinus.

5. *Quam cum Antonio communicavi.* Nihil discrepat libri veteres, propegnat tamen Lambinus commutari, Hotom. lib. VIII. Observ. cap. 7.

6. *Conservatae resp. singulari.* Ita Pall. & editio vetus, ac Lambinus, resp. estimatum dedit, & singulari. vellem scire è quibus scriptis. nam ipse tacet.

7. *Post L. Metellum & Q. Marcium Coss.* Est à Manutio, sive Gab. Faërio, cujus notas avertam videre. prius cubi post L. Aurilium & C. Marcium.

at Victoriana, post L. Insellum & C. Marcium, quomodo item m. n. n. n. sed monuit d. cap. 15. Turnebus, auctore A. Ronio, legendum L. Insellum & C. Marcium.

7. *Magistrus ludæ contra S. C. &c.* Est à Turnebo; sed respondent M. Erford. Pal. pr. ac sec. vulgo erat magister. inepit, ut pluribus hauries è Pighio nostro ad annum v. C. D. C. X. in Fastis Annal. Rom.

8. *In ead. III. Kalend. Jan. &c.* Turnebus reperit in III. Kal. Januaria, & quidem è m. s. quod cum etiam adnotasset Ahala, ausus sum exhibere quod videtur, secutus membranas nostras. in enim facile migret in III. Hotomani quidem lib. VIII. Observ. cap. 7. improbat hanc emendationem, sed tamen non enervat argumenta pro Turnebo militanti.

9. *Compitaliorum dies incidissent.* Lambinus secutus Manutium in ead. diffit, sed nolentibus libris.

prætextatus fuisset, ludos facere, & prætextarum voluntate passus es, hominem impurum, atque non modo facie, sed etiam oculo tuo dignissimum. Ergo his fundamentis positus consulatus tui, triduo post, inspectante, & tacente te, à P. Clodio, fatali potente, prodigioque reip. Lex Ælia, & Fufia, everfa est, propugnacula, murique *nangue illatis*, atque otii: collegia, non ea solum, quæ senatus sustulerat, & restituta, sed innumerabilia quædam nova ex omni fece urbis, ac servitio concitata. ab eodem homine, in stropis inauditis, nefariisque versato, verus illa magistra pudoris, & modestiæ, *severitas censoria*, sublata est: cum tu interim, bustum reip. qui te consulem tum Romæ dicis fuisse, verbo nunquam significaris sententiam tuam tantis in naufragiis civitatis, Nondum, quæ feceris, sed quæ fieri passus sis, dico. NEQVE VERO multum interest, præsertim in consule, utrum ipse perniciosis legibus, improbis concionibus repub. vexet, an alios vexare patiat. An potest ulla esse excusatio non dicam male sententi, sed sedenti, cunctanti, dormienti in maximo reipub. motu consulis? centum propè annos legem Æliam, & Fufiam tenueramus: quadringentos 3 iudicium, notionemque censoriam, quas leges ausus est non nemo improbus, potuit quidem nemo unquam convellere: quam potestatem minuere, quo minus de moribus nostris quinto quoque anno iudicaretur, nemo tam effuse *penulam* conatus est. Hæc sunt, ô carnifex, in gremio sepulta consularis tui. Persequere connexos his funeribus dies. Pro Aurelio tribunali, ne connivente quidem te, quod ipsum esse feculis, sed etiam hilarioribus oculis, quam solitus eras, intuente, delectus servorum habebatur ab eo, qui nihil sibi umquam nec facere, nec pati turpe duxit: arma in templo Castoris, (ô proditor templorum omnium,) vident te, constituebantur ab eo latrone, cui templum illud fuit, te consule, arx civium perditorum, receptaculum veterum Catilinæ militum, castellum forensis latrocinii, bustum legum omnium, ac religionum. Erat non solum domus mea, sed totum Palatium senatu, equitibus Roman. civitate omni, Italia cuncta, refertum: cum tu non modo ad eum Ciceronem (mitto enim domestica, quæ negari possunt: hæc commemoratio, quæ sunt palam) non modo, inquam, ad eum, cui primam comitiis tuis dederas tabulam prærogativæ, quem in senatu sententiam rogabas tertium, nunquam ad ipsam: sed omnibus consiliis, quæ ad me opprimendum parabantur, non interfuisti solum, verum etiam crudelissimè *presuisti*. Mihi verò ipsi coram genero meo, propinquo tuo, quæ dicere ausus es? egere, foris esse Gabinium: sine provincia stare non posse: spem habere à tribuno plebis, si tua consilia cum illo conjunxisses, à senatu quidem desperasse: hujus te cupiditati obsequi, sicuti ego fecissem in collega meo: nihil esse, quod præsidium consulum imploratem: *sibi quemque consulere oportere*. Atque hæc dicere vix audeo, vereor, ne qui sit, qui istius insignem nequitiam, frontis involutam integumentis, nondum cenat: dicam tamen, ipse certè agnoscat, & cum aliquo dolore, flagitiorum suorum recordabitur. Meministine, cœnum, cum ad te quinta ferè hora, cum C. Pisone venissem, nescio quo à gurgustio te prodire, involuto capite, soleatum? & cum isto ore scetido interrimam nobis popinam inhalasises, excusatione te uti validius, quod diceris, *vinolentis* te quibusdam medicaminibus solere curari? quam nos eandem cum accepissemus, (quid enim tacere poteramus?) paullisper stetimus in illo ganeamur tuarum nidore, atque

fumo: unde tu nos cum improbitimè respondendo, tum turpissimè eructando eiecisti. Idem illo fere biduo productus in concionem ab eo, cui sic æquatim præbebas consulatum tuum, cum esses interrogatus, quid sentires de consulari meo: *gravis auctor*, Calatinus credo aliquis, aut Africanus, aut Maximus, & non Cæsonius, semiplacentinus Calventius, respondes, altero ad frontem subfato, altero ad mentum depresso supercilio, *crudelissimè vis non placere*. Hic te ille homo dignissimus tuis laudibus collaudavit. Crudelitatis, tu furciter, senatus consul in concione condemnas? non enim me, qui senatui parui, nam relatio illa salutaris, & diligens, fuerat consulis: animadvertito quidem, & iudicium, senatui, quæ cum reprehendis, ostendis, qualis tu, si ita fortè accidisset, fueris illo tempore consul futurus, stipendio mehercule, & frumento Catilinam esse putas *servandum*. Quid enim interfui inter Catilinam, & eum, cui tu senatus auctoritatem, salubrem civitatis, totam temp. provinciarum præmio vendidisti? Quæ enim L. Catilinam conantem consul prohibui, ea P. Clodium facientem consules adjuverunt. voluit ille senatum interdicere, vos sustulistis: leges in eundem, vos abrogastis: interire patriam, vos adjuvistis. Quid est, vobis Coss. gestum sine armis? incendere illa conjuratorum manus voluit urbem: vos ejus domum, quem propter urbis incensam non est. Ac ne illi quidem, si habuissent vestri similem consulem, de urbis incendio cogitassent. non enim se relictis privare voluerunt: sed his stantibus nullum domicilium sceleri suo fore putaverunt. cadem illi civium, vos servitutum expetistis. Hic vos etiam crudeliores. huic enim populo ita fuerat ante vos Coss. libertas insita, ut *emori* potius, quam *servire* præstaret. illud verò geminum consilium Catilinæ, & Lentuli, quod me domo mea expulistis, Cn. Pompejum domum suam compulistis. neque enim, me stante, & manente in urbis vigilia, neque resistente Cn. Pompejo, omnium gentium victore, umquam se illi repub. delere posse duxerunt. à me quidem etiam poenitentia expetistis, quibus conjuratorum manes mortuorum expiatis: omne odium in clusum nefarii sensibus impiorum, in me profudistis, quorum ego furor nisi cessissem, in Catilinæ busto, vobis ducibus, maclatus essem. Quod autem majus indicium expectatis, nihil inter vos, & Catilinam interfuisse, quam quod eandem illam manum ex intermortuis Catilinæ reliquiis concitatis? quod omnis undique perditos collegistis? quod in me carcerem effudistis? quod conjuratos armastis? 4 quod eorum ferro ac furori meum corpus, atque omnium bonorum vitam objicere voluistis? Sed jam redeo ad præclaram illam concionem tuam. Tu es ille, cui crudelitas displicet? cui, cum senatus luctum, ac dolorem suum vestis mutatione declarandum consuisset, cum videres moerere repub. amplissimi ordinis luctu, ô nosket misericors, quid facis? quod nulla in barbaria quisquam tyrannus. omitto enim illud, consilium edicere, ut senatus senatusconsulto ne obtinere peret: quo *factus* nec fieri, nec cogitari quidquam potest. ad misericordiam redeo ejus, cui nimis videtur senatus in consensu vanda patria fuisse crudelis. Edicere est ausus cum illo suo pari, quem tamen omnibus vitis superare cupiebat, ut senatus, contra, quam ipse consuisset, ad vestitum rediret. Quis hoc fecit ulla in Scythia tyrannus, ut eos, quos luctu afficeret, *lugere* non *fineret*? moerorem relinquas: moeroris aufers insignia, eripis lacrymas non consolando, sed minando. Quod si vestem non publico consilio, patres

1. Lex Ælia atque Fufia (versæ). Pighius noster in Fastis ad annum Urbis DCCVII. tenet leges Æliam, & Fufiam. dux enim erant leges, ut existimat P. Manutius.
2. Restituta, sed innum. (re. concitata.) Haud aliter Pall. omnes, tres scilicet pr. sec. oct. item edito vetus: ne laudem Erfurdiensem codicem à Suftrido consultum.

3. Iudicium rationemque censoriam. Turnæbus d. cap. istud præferbat quomodo publicant Victorius, malebat Lambinus notationem. sed non adferuntur libri, & ead. vet. Patavinque nostri propugnant istud nostrum, quam vis habeat Manutius *ist. eam*.
4. Quod eorum ferro ac furori. Ita locum supplevi à Pal. fec. atque Tullio. prave aberat, ac furori, quod tamen heic appositissimum est.

conscripti, sed privato officio, aut misericordia mutavissent, tamen id iis non licere per interdicta crudelitatis tuæ, potestatis erat non ferenda. cum vero id senatus frequens censuisset: ordines reliqui jam ante fecissent: tu ex vetricosa popina consul extractus, cum illa saltatrice consa, et senatum populi Rom. oceanum, atque interitum resp. lugere vetuisti. At quærebatur etiam paulo ante de me, quid suo mihi opus fuisset auxilio: cur non meis inimicis, meis cõpils restituissem. Quasi vero non modo ego, qui multis sepe auxilio fuisssem, sed quisquam tam mops fuerit unquam, qui, isto non modo propugnatore, tutiorem se, sed a dvocato, aut adspalatore, paratiorem fore putaret. Ego istius pecudis, ac 2 putidæ carnis consilio scilicet, aut pæsidio niti volebam? ab hoc ejectione cadavere quidquam mihi aut opis, aut ornamenti ex petebam? Consullem ego tum requirebam, consullem, inquam, non illum quidem, 3 quem in hoc animali invenire non possem, qui tantam reipub. causam gravitate, & consilio suo tueretur: sed qui, tanquam truncus, atque stipes, si stetit modo, posset sustinere tamen titulum consulatus. Cum enim esset omnis causa illa mea consularis & senatoria, auxilio mihi opus fuerat & consulis, & senatus: quorum alterum etiam ad perniciem meam erat à vobis consilium convertum: alteram reipub. penitus ereptum. Atta men, si consilium exquiris meum: neque ego cessissem, & me ipsa suo complexu patria tenuisset, si mihi cum illo biustuario gladiatore, & tecum, & cum collega tuo destuandum fuisset. Alia enim causa præstantissimi viri, Q. Metelli, fuit: quem ego civem, meo iudicio, cum deorum immortalium laude conjungo: qui C. Iulio Mario, fortissimi viro, & consuli, & sextimo consuli, & ejus invictis legionibus ne armis confugeret, cedendum esse duxit. Quod mihi igitur certamen esset iustusmodi? cum C. Mario scilicet, aut cum aliquo pari, an cum altero, barbaro Epicureo, cum altero, 4 Catilinae laterano? quos neque hercule ego, neque supercilium tuum, neque collega tui cymbala, ac cotala fugi: neque tam sui timidus, ut, qui in maximis turbinibus ac fluctibus reipub. navem gubernassem, salvamque in portu collocassem, frontis tuæ nubeculam, tum collega tui contaminatum spiritum pertimecerem. Alios ego vidi ventos: alios prospexi animo procellas: aliis impendentibus tempestatibus non cessi, sed his unum me pro omnium salute obuli. Itaque discessi tum meo omnes illi nefarii gladii de manibus crudelissimis exciderunt: cum quidem tu, o vecors, & amens, cum omnes boni additi, includique mererent, templa generent, te ista ipsa urbis lugerent, complexas es illud funestum animal ex nefariis stupris, ex civili cruore, ex omnium scelereum importunitate, & flagitiorum impunitate concretum, atque eodem in templo, eodem & loci vestigio, & temporis, arbitria non mei solum, sed patriæ suæ abtulisti. Quid ego illorum dierum epulas, quid lartitiam, & gratulationem tuam, quid cum tuis sordidissimis gregibus in temperantissimas peroraciones predicem? quis te illis diebus sobrium, quis agentem aliquid, quod esset libero dignum, quis denique in publico vidit? cum collega tui domus cantu, & cymbalis personaret, cumque ipse nudus in convivio saltaret: in quo ne tum quidem, cum illum

suum saltatorium vestaret orbem, fortuna rotans perimelebat. Hic autem non tam concinnus heluo, nec tam musicus, jacebat in suo Græcorum satore, atque vino, quod quidem istius, in illis resp. iustibus, quasi aliquod lapidarium, aut Centaurosum convivium serabatur: in quo nemo potest dicere, utrum iste plus biberit, aut vomuerit, an effuderit. Tu etiam mentionem facies consulatus tui? aut te fuisse Romæ consulem dicere audebis? quid? tu IN LICTORIBUS, in toga, & prætexta esse consulatum putas? quæ ornamenta etiam in Sex. Clodius, te consule esse voluisti. Hæc tu Clodiani canis insignibus consulatum declarari putas? ANIMO consulem esse oportet, consilio, fide, gravitate, vigilantia, cura; toto denique munere consulatus: omni officio tuendo, maximeque, id quod vis nominis præscribit, resp. consulendo. ego consulem esse putem, qui senatum esse in reipub. non putavit? & sine eo consilio consulem numerem, tunc quo Romæ ne reges quidem esse potuerunt? Etenim illa jam omitto: cum servorum delectus haberetur in foro: arma in templum Castoris luce, & palam comportarentur: id autem templum, tublato aditu, revulsis gradibus a conjuratorum reliquiis, atque à Catilinae pravavatore quondam, tum ultore, armis teneretur: cum equites Rom. relegarentur, viri boni lapidibus & foro pelletentur, senatus non solum jurare resp. sed ne lugere quidem liceret: cum civis is, quem hic ordo, afluente Italia, cunctisque gentibus, conservatorem patriæ judicaret, nullo iudicio, nulla lege, nullo more, servitio, atque armis pelletetur, non dicam auxilio vestro, quod vere licet dicere, sed certe silentio, tum Romæ fuisse consules quisquam existimabit? Qui latrones igitur, si quidem vos consules? qui prædones, qui hostes, qui proditores, qui tyranni nominabuntur? Magnam nomen est, magna species, magna dignitas, magna majestas consulis non capiunt angustia pectoris tui, non recipit levitas ista, non egestas animi: non infirmitas ingenii sustinet, non insolentia rerum secundarum tantam personam, tam gravem, tam severam. Sepasia mehercle, ut dici audebam te, ut primam adpexit, Campanum consulem repudiavit. Audierat Decios, Magios, & de Taurea illo Jubellio aliquid acceperat: in quibus si moderatio illa, quæ in nostris solet esse consilibus, non fuit: aut fuit pompa, fuit species, fuit incessus, saltèm Sepasia dignus, & Capua. Gabinium denique si vidissent duumvirum vestri illi unguentarii: citius agnovissent. erant illi comæ capilli, & madentes cincinnorum sumbræ, & fluentes, ceruflarum que buccæ, dignæ Capua: sed illa veterem, nam hæc quidem, quæ nunc est, splendidissimorum hominum, fortissimorum virorum, optimorum civium, mihi que amicissimorum multitudinis redundat. quorum Capuz te prætextatum nemo adpexit, qui non generet desiderio mei: cujus consilio cum universam tempub. tum istam ipsam urbem meminerant esse servatam, me inavata statua donarant: me patronum unum adtiverant: a me se habere vitam, fortunam, liberos arbitrabantur: me & presentem contra latrocinium tuum suis decretis, legatibusque defenderunt, & abientem, principe Cn. Pompejo referente, & de corpore reipub. tuorum scelereum teia revellente, revocarunt. An tu eras consul, cum in Polatio mea domus ardebat, non casu aliquo, sed

O o 3

sed

1. Senatum populi Rom. totalem atque interitum resp. lugeri.) Redintegravi locum hunc ex Pall. tribus, quibus accedit editio priscæ. itaque non est quod quis poterit istud debere ingenio Lambini.

2. Putida cotula.) Non absurdè Petrus Faber canis; lib. r. c. 11. Semestrium, sed enim si retinemus mox ex Iulio metello, non videtur abdicandum carnis: ut alluserit ad proverbium vulgare, sui animam pro sale datam ac quis fecerit, cujus & alibi meminit noiter.

3. Quam in hoc magali.) Non potui contemnere auctoritatem Iuliorum stalandantis hunc locum libro 1. Etymolog. cap. 41. quavis displicet Romano libro VIII. Observeat cap. 7.

4. Catilinae laterano.) Turnebus lib. XXI. cap. 18. probat quod orundam Codd. scripserunt, laterano. L. Phis lib. III. Var. lect. cap. 18. ro-

tum loco si sic restituendum autumat: barbaro Epicureo? cum altero Catilina? An tamen aut. quæ sunt hercule ego, &c. Vulgatum existat in Pal. pr. nisi quod addita litera exhibeat laterano. nam sec. laterano, quod etiam in suo forte invenit qui primum has orationes publicavit. expressit enim laterano. Pal. oct. habet laterano. Gualtemus conjiciebat laterano ansepio producebatque Tullium pro domo sua cap. 24. ubi vocat delicias Catilina.

5. Omni officio tuendo, maximeque, id quod vis nominis ipsa præscribit, resp. consulendo.) Hæc verba omnia nunc primum Cicero accedunt, etnæ & Pal. sic, neque longè aliter codex Turingicus, ut & prodit Gualtemus noiter cap. v. ad Truculentum Plauti.

sed ignibus injectis, instigante te? Ecquod in hac urbe majus umquam incendium fuit, cui non consul subveniret? At tu illo ipso tempore apud focum tuam propè à meis ædibus, cujus domum ad meam exhauriendam patefeceras, sedebas non extinctor, sed auctor incendii, & ardentis facis furis Clodianis panè ipse consul ministrabas. An verò reliquo tempore consulem te quisquam duxit? quisquam tibi paruit? quisquam in curiam venienti assurrexit? quisquam consulenti respondendum putavit? Numerandus est ille annus denique in repub. cum obmutisset senatus, judicia conticuissent, morerent boni, vis latrocinii vestri tota urbe volitaret, neque civis unus ex civitate, sed ipsa civitas tuo, & Gabinii sceleris, furorique cessisset? At ne tum quidem emeristi, lurulente Cælonine, ex miseritis naturæ tuæ fordibus, cum *experrelta tandem virtus* clarissimi viri, celeriter & veram amicum, & optime meritum civem, & suum pristinum morem requisivit: neque est ille vir passus, in ea republica quam ipse degorarat, atque auxerat, diutius vestrorum scelere peccem morari: cum tamen ille, qualicumque est, qui est ab uno te improbitate victus, Gabinius, collegit ipse se vix: sed collegit tamen, & contra suum Clodium, primum simulate, deinde non liberter; ad extremum tamen pro Cn. Pompejo verè, vehementerque pugnavit. quo quidem in spectaculo mira populi Romani æquitas erat. uter eorum periret, tamquam lanista, in ejusmodi pari lucrum fieri putabat: immortalem verò questum, si uterque cecidisset. Sed ille tamen agebat aliquid: tuebarur auctoritatem summi viri. erat ipse sceleratus, erat gladiator: cum scelerato tamen, & cum pari gladiatore pugnavit. Tu scilicet homo religiosus, & sanctus, fœdus, quod meo sanguine in pactione provinciarum icetas, frangere noluit. caverat enim tibi ille sororius adulter, ut, si tibi pecuniam, si exercitum, si pecuniam ereptam ex reip. visceribus dedisset, omnium suorum scelere socium te, adiutoremque praberet. Itaque in illo tumultu fracti fœdes: ictus: pfecti: quotidie tela, lapides, fugæ: deprehensus denique cum ferro ad senatum is, quem ad Cn. Pompejum interimendum collocatum fuisse constabat. Et quis audivit non modo, actionem aliquam, aut relationem, sed vocem omnino, aut querelam tuam? Consulem tum te fuisse putas, cujus in imperio, qui temp. senatus auctoritatem terrearat, 1 idemque in Italia qui omnes omnium gentium patris tribus triumphis devinxerat, is se in publico tuto statuit esse non posse? An tum eratis consules, cum, quamcumque de re verbum facere ceperatis, aut referre ad senatum; cunctus ordo reclamabat, ostendebatque, nihil esse vos acturos, nisi prius de me retulissetis? cum vos, quamquam fœdere obstructi tenebamini, tamen cupere vos diceretis, sed lege impediri? quæ lex privati hominibus esse lex non videbatur, inulta per servos, incisa per vim, imposita per latrocinium, sublato senatu, pulsus è foro bonis omnibus, capta repub. contra omnes leges, nullo scripta more: hanc qui se metuere dicerent, consules, non dicam animi hominum, sed facti, ulli ferre possunt? Nam, si illam legem non putabitis, quæ erat contra omnes leges, indemnati civis, atque integri capitis, bonorumque tributaria proscriptio: hæc tamen obstructi pactione tenebamini: quis vos non modo consules, sed liberos fuisse putet, quorum mens fuerit oppressa præmo, lingua adstricta mercede? Sin illam vos soli legem putabitis: quisquam vos consules tunc fuisse, aut nunc esse contuleris putet, qui ejus civitatis, in qua in principum numero vultis esse, non leges, non instituta, non mores, non juramortui? An, cum proficerebamini paludari in provincias

vel emtas, vel ereptas, consules vos quisquam putavit? Itaque, credo, si minus frequentia sua vestrum egressum ornando, atque celebrando: *at omnibus saltem bonis*, ut consules: non tristissimis, ut hosteis, aut proditores prosequerantur. Tunc etiam, immansissimum, ac fœdissimum monstrum, aulus es meum discensum illum, tellem sceleris, & crudelitate tua, maledicti & contumelia loco ponere? Quo quidem tempore cepi, P. C. fructum immortalem vestri in me, & amoris, & judicii; qui non ad murmuracionem, sed voce, & clamorem abjeisti hominis, & semivivi furorem petulantiamque fregisti. Tu luctum lenatus, tu desiderium equestris ordinis, tu squalorem Italiae, tu curiam taciturnitatem annuam, tu silentium perpetuum judiciorum, ac forti, tu cetera illa in maledicti loco pones, quæ meus discensus reip. vulnera infixit? Qui si calamitosissimus fuisset: tamen misericordia dignior, quam contumelia; & cum gloria potius esse conjunctus, quam cum probro putaretur: atque ille dolor meus duntaxat, vestrum quidem scelus, ac dedecus haberetur: cum verò (forfitan hoc quod dicturus fuis, mirabile auditu esse videatur, sed certe id dicam, quod sentio) cum tantis à vobis, P. C. beneficiis affectus sim, tantis honoribus: non modo illam *calumniam* esse non ducor: sed, si quid mihi potest à repub. esse seip. quod vix potest privatim ad meum nomen augendum, optandam ducor mihi fuisse illam, expetendamque fortunam. Atque, ut tuum lætissimum diem cum tristissimo meo conferam, utrum tandem bono viro, & sapienti optabilis putas, sic exire à patria, ut omnes sui cives salutem, incoluntitem, reditum precetur, quod mihi accidit: an, quod tibi proficenti evenit, ut omnes exscrearentur, male precarentur, unam tibi illam viam, & perpetuam esse vellet? Mihi mediis fidius in tanto omnium mortali odio, iusto præsertim, & debito, quævis fuga potius, quam ulla provincia esset optator. Sed perge porro, nam si illud meum turbulētissimum tempus protectionis, tuo tranquillissimo præstat, quid conferam reliqua, quæ in te decore plena fuerunt, in me dignitatis? Me Kalendis Jan. qui dies post obitum, occasumque nostrum reip. primis illorum frequentissimus senatus, concursu Italiae, reverente clarissimo, atque fortissimo viro, P. Lentulo, 3 consentiente populo Rom. atque *una voce* revocavit. Me idem senatus exteius nationibus, me legatis, magistratibusque nostris auctoritate sua, consularibus litteris, 4 non, ut tu Inhiber dicere aulus es, orbatum patria, sed ut senatus illo ipso tempore appellavit, civem conservatorem reipub. commendavit, ad meam unius salutem senatus auxilium omnium civium cuncta ex Italia, qui republ. salvam esse vellet, consulis voce, & litteris implorandum putavit. mei capitis servandi causa Romam uno tempore, *quasi signo dato*, Italia tota convenit. de mea salute, P. Lentuli, præstantissimi viri, atque optimi consulis, Cn. Pompeji, clarissimi, atque invictissimi civis, ceterorumque principum, celeberrima, & gratissima conciones fuerunt. de me senatus ita decrevit, Cn. Pompejo auctore, & ejus sententiæ principe, V. T. S. I. Q. V. S. I. impeditur reditum meum, in hostium numerum putaretur: nisique verbis ea de me senatus auctoritas declarata est, ut nemini sit triumphus honorificentius, quam mihi salus, restitutioque prescripta. de me, cum omnes magistratus promulgassent, præter unum prætozem, à quo non fuit *postulandum*, fratrem inimici mei, præterque duos de lapide emtos tribunos plebis, legem committis centuriatis tulit P. Lentulus consuli de collega Q. Metelli sententiæ: quem mecum eadem republica, que in tribunatu ejus disjunxerat, in consulatu, virtute optimi, ac justissimi viri sapientiaque, conjunxit. Quæ lex quemadmodum

1. Idemque in Italia qui omnes. Egrege conjicit Gulielmus, sed magis in Italia qui omnes.
2. Cum verò (forfitan, &c.) Sic Paul. Manutius, responderetque Pal. &c. atque ost.

3. Consentes enim populi Rom. Nosri scripti habent illud populi Rom. quod Lambinus ejecit cum Fæcno. Gulielmus mutabat in populi Rom. 4. Non ut tu Inhiber dicere. Manavit a conjectura Tornebi, cum reperisset in illi. respicit; quod cum male mutaret in max. sic e. super. L. Vel.

modum accepta sit, quid me attinet dicere? ex vobis audio, nemini civi ullam, quo minus adesset, fatis justam excusationem esse visam: nullis comitiis unquam multitudinem hominum tantam, neque splendidorem fuisse: hoc certe video, quod indicant tabulæ publicæ, vos rogatores, & vos distributores, vos custodes fuisse tabularum: & quod in honoribus vestrorum *propinquorum* non facitis vel ætatis excusatione, vel honoris, id in salute mea, nullo rogante, vos vestra sponte fecistis. Confer nunc, Epicure noster, ex hara producte, non ex schola, confer, si audes, absentiam tuam, cum mea. Obtinisti provinciam consularem subibus iis, quos *lex cupiditatis* tuæ, non quos *lex generi* tui pepigerat, nam lege Cæsaris iustissima, atque optima, populi liberi, planè, & verè erant liberi? lege autem ea, quam nemo legem, præter te, & collegam tuum, putavit, omnis erat tibi Achaja, Thessalia, Athenæ, cuncta Græcia addita. habebas exercitum tantum, quantum tibi non senatus, aut populus Rom. dederat, sed quantum tua libido conscripserit. ararium exhauseras. Quas res gessisti in imperio, exercitu, provincia consulari? quas res gesserit, quæro? qui ut venit statim (nondum commemoro rapinas, nondum exactas pecunias, non captas, non imperatas, non neces sociorum, non eadem hospitium, non perfidiam, non immatitatem, non *scelera* prædico: mox, si videbitur, ut cum fure, ut cum sacrilego, ut cum sicario, disputabo: nunc meam spoliatam fortunam conferam cum florente fortuna imperatoris.) Quis umquam provinciam cum exercitu obtinuit, qui nullas ad senatum litteras miserit? tantam verò provinciam cum tanto exercitu, Macedoniam præferim, quæ tantis barbarorum gentibus attingitur, ut semper Macedonicis imperatoribus idem fines provinciæ fuerint, qui *gladiatorum*, atque pilotum: ex qua aliquot prætorio imperio, consulari quidem nemo rediit, qui incolomis fuerit, qui non triumpharit. est hoc novum: multo illud magis appellatus est hic vulturius illius provinciæ (si diis placet) *imperator*. Nunc quidem, Paulte noster, tabulas Romam cum laurea mittere audebas? Misi, inquit. Quis umquam recitavit? quis, ut recitarentur, postulavit? nihil enim mea refert, utrum tu, conscientia oppressus scelerum tuorum, nihil umquam ausus sis scribere ad eum ordinem, quem depexeras, quem affixeras, quem deleveras: an amici tui tabulas abdidit, iidemque *silento* suo temeritatem, atque audaciam tuam condemnant. Atque haud scio, an malim, te videri nullo pudore fuisse in *limeris* mittendis, an amicos tuos plus habuisse de pudoris, & consilii, quam aut te videri pudentiorum fuisse, quam sole, aut tuum factum non esse condemnatum iudicio amicorum. Quòd si non tuis nefariis in hunc ordinem contumeliis in perpetuum tibi curiam præclussisses: quid tandem erat actum, aut gestum in illa provincia, de quo ad senatum cum *gratulatione* aliqua scribi abs te oporteret? vexatio Macedoniæ? an oppidorum turpis amissio? an sociorum direptio? an agrorum depopulatio? an munio Thessalonica? an obsessio militaris viæ? an exercitus nostri interitus, ferro, fame, frigore, pestilentia? Tu verò, qui ad senatum nihil scripseris: ut in urbe nequior inventus es, quam Gabinus, sic in provincia paulo tamen, quam ille, demissior. nam ille gurges, atque heluo, *natus abdomini* suo, non laudi, atque gloriæ, cum equites Rom. in provincia, cum publicanos, nobiscum & voluntate, & dignitate conjunctos, omneis fortunis, multos fama, vitæque privasset, cum egisset aliud nihil in illo exercitu, nisi ut urbeis depopularetur, agros

vastaret, exhauriret domos: ausus est (quid enim ille non auderet?) à senatu supplicationem per litteras postulare. O dii immortales! tunc etiã, atque ad eò vos geminæ voragine, scopulique reip. vos meam fortunam deprimitis? vestram extollitis? cum de me ea senatus consulta ablente facta sint, ex concionibus habitæ, is motus fuerit municipiorum, & coloniarum omnium, ea decreta publicanorum, ea collegiorum, ea denique generum, ordinumque omnium, quæ ego non modò optare numquam audeam, sed cogitare non possem? vos autem sempiternas foedissimæ turpitudinis notas subieritis? An ego, si te, & Gabinium cruci suffixos viderim, majore afficeret læticia ex corporis vestri laceratione, quam afficeret ex infamis? *NVL-LVM* est supplicium putandum, quo affici casu aliquo etiam boni viri, fortesque possunt. Atque hoc quidem etiam isti tui dicunt voluptarii, Græci: quos utinam ita audires, ut erant audiendi. numquam te in tot flagitia ingurgitasses. verum audis in præsepibus: audis in stupris: audis in cibo, & vino. Sed dicunt isti ipsi, qui mala dolore: bona voluptate definiunt, *SAPIENTEM*, etiam si in Phalaridis tauro inclusus, succentis ignibus torreatur, dicturum tamen, *suave illud esse*, sefeque ne tantulum quidem commoveri, tantam virtutis esse vim voluerunt, ut non posset umquam esse vir bonus non beatus. Quæ est igitur poena? quod supplicium? Id mea sententia, quod accidere nemini potest, nili *nocenti*, suscepta fraus, impedita, & oppressa mens conscientia, honorum omnium odium, 2 nota iusti senatus, amissio dignitatis. Nec mihi ille M. Regulus, quem Karthaginenses, resectis palpebris, illigatum in machina, vigilando necaverunt, supplicio videtur affectus: nec C. Marius, quem Italia servata ab illo, demersum in Minturnensium paludibus, Africa devicta ab eodem, expulsus, & naufragum vidit. fortuna enim ista tela sunt, non culpæ: *supplicium* autem, est poena peccati. neque verò ego, si umquam vobis mala precarer, quòd saepe feci, in quo dii immortales meas preces audiverunt, morbum, aut mortem, aut cruciatum precarer. Thylæta ista exsecratio est, poetæ, vulgi animos, non sapientum, moventis:

*Ut tu naufragio expulsus, usquam saxu fixus asperis,
3 Exvisceratus lætere penderes (ut ait ille) saxa spargens tabo,
Satis, sanguine atro.*

Non ferrem omnino molestè, si ita accidisset: sed id tamen esset humanum. M. Marcellus, qui ter consul fuit, summa virtute, pietate, gloria militari, perit in mari: què tamen ob virtutem *gloria laude vivit*. in fortuna quadam est illa mors, non in poena, putanda. Quæ est igitur poena? quod supplicium? quæ saxa? quæ cruces? 4. Ecce, duos duces in provinciis populi Rom. habere exercitus, appellari imperatores: horum alterum sic fuisse infirmatum *conscientia scelerum*, & fraudum suarum, ut ex ea provincia, quæ fuerit ex omnibus una maximè triumphalis, nullas sit ad senatum litteras mittere ausus. Ex qua provincia modò vir omni dignitate ornatissimus, L. Torquatus, magnis rebus gestis, me referente, absens imperator sit appellatus: unde his paucis annis Cn. Dolabellæ, C. Curionis, M. Luculli iustissimos triumphos vidimus, ex ea, te imperatore, nuntius ad senatum allatus est nullus, ab altero allatæ litteræ, recitatæ, relatum ad senatum. Dii immortales! idne ego optarem, ut inimicus meus, ea, qua nemo umquam, ignominia notaretur? ut senatus is, qui in eam jam benignitatis *consuetudinem* venit, ut eos, qui bene rempub. gesserint, novis honoribus afficiat, & numero dierum, & genere verborum: hujus unius litteris nuntiantibus non crederet?

O. p. 4

1. Vos distributores. Nihil variant mei libri: itaque non accipi proditum Turnebo lib. XXI. cap. 15. distributores, quod jam omnium libros occupat.

2. Nota iusti senatus. Lambinus recepit: conjecit enim Fabrum, nota iusta a senatu. at mihi magis placet quod invenit in vet. libris, nota

iusta senatus.

3. Exvisceratus lætere penderet. Conjecit Gualelmus lætere.

4. Ecce duos duces in provinciis &c. Pal. sec. duo duces, scriptura & declinatione veteri.

crederet? postulantibus denegaret? His ego rebus pascor, his delector, his perfruo: quod de vobis hic ordo opinatur non secus, ac de terribis hostibus: quod vos equites Rom. quod ceteri ordines, quod cuncta civitas odit: quod nemo bonus, nemo denique civis est, qui modo se civem esse meminerit, qui vos non oculis fugiat, auribus respuat, animo aspernetur, recordatione denique ipsa consultatus vestri perhorrescat. Hæc ego semper de vobis expectivi, hæc optavi, hæc precatus sum. plura etiam acciderunt, quam vellem, nam, ut amitteretis exercitum, numquam mehercule optavi, illud etiam accidit præter optatum meum: sed valde ex voluntate. mihi enim non venerat in mentem, futorem, & insaniam optare vobis, in quam incidistis. Atqui fuit optandum, me tamen fugerat, deorum immortalium has esse in impio, & consceleratos poenas certissimas constitutas. Nolite enim putare, P. C. ut in scena videtis, homines consceleratos impulsu deorum terri Euriarum tædis ardentibus, *SVA QUÆQUE* fraus, suum facinus, suum scelus, sua audacia de laetate, ac mente deturbat, hæc sunt impiorum furia, hæc stamæ, hæc faces. Ego te non recordem, non furiosum, non valente captum, non tragico illo Oreste, aut Athamane dementiorem patrem, qui sis ausus primum facere (nam id est caput) deinde paulo ante, Torquato, gravissimo, & sanctissimo viro, premente, confitea, te provinciam Macedoniam, in quam tantum exercitum transportasses, sine ullo militi reliquisti? Mitto de amissa maxima parte exercitus. sit hoc infelicitatis tuæ, dimittendi vero exercitus quam potes afferre *causam*? quam potestatem habuisti? quam legem? quod senatusconsultum? quod jus? quod exemplum? Quid est aliud *FURERE*, non cognoscere homines, non cognoscere leges, non senatum, non civitatem? cruentare corpus suum? major hæc est vitæ, famæ, salutis tuæ vulneratio. Si familiam tuam dimisisses, quod ad neminem, nisi ad ipsum te, pertineret, amici te tui constringendum putarent, præsidium tu populi Rom. *custodiam provinciam*, injussu populi, senatusque dimisisses, si tuæ mentis compos fuisset? Ecce tibi alter, effusa jam maxima præda, quam ex fortunæ publicanorum, ex agris urbiisque sociorum exhaurerat 2. cum partem ejus prædæ profundæ libidines devorassent, partem nova quædam, & inaudita luxuries, partem etiam in illis locis ubi omnia diripiunt, emptiones, partem permutationes ad hunc Tusculanum montem exstruendum: 3. cum jam egeret, cum illa ejus immodica, & intolerabilis ædificatio constitisset: se ipsum, sacris suis, exercitum populi Rom. numen, interdictumque deorum immortalium, responsa sacerdotum, auctoritatem senatus, iussa populi, nomen ac dignitatem imperii, regi Ægyptio vendidit. Cum sineis provinciæ tantos haberet, quantos voluerat, quantos optaverat, quantos mei capitis pretio, periculoque emerat; his se tenere non potuit, exercitum eduxit ex Syria. Qui licuit *extra provinciam*? Tribuit se mercenarium comitem regi Alexandrino. Quid hoc turpius? in Ægyptum venit: signa contulit cum Alexandrinis. Quando hoc bellum, aut hic ordo, aut populus susceperat? Cepit Alexandriam, Quid aliud expectamus a furore ejus, nisi ut ad senatum tantis de rebus gestis litteras mitteret? Hic si mentis esset sua, nisi poenas patriæ, diisque in mortalibus eas, quæ gravissimæ sunt furore, atque insaniam penderet: ausus esset (mitto exire de provincia) educere exercitum, bellum sua fronte gerere, in regnum injussu populi, aut senatus accedere? quæ cum plurimæ leges veteres, tum lex Cornelia ma-

jestatis, Julia de pecuniis repetendis, planissimè vetant: sed hæc omitto. Ille, si non acerrimè fureret, auderet, quam provinciam P. Lentulus amicissimus huic ordini, cum & auctoritate senatus, & forte haberet, interposita religione sine ulla dubitatione deposuisset, eam sibi tum aspicere, cum, etiam si religio non impediret, *non majorum* tamen, & exempla, & gravissimæ legum poena viderent? Sed, quoniam fortunatum contentionem facere coepimus: de reitu Gabinii optitamus: quem etsi sibi ipsi præcidit, ego tamen os ut videam hominis, expecto, tuum, si placet, reditum cum meo conferamus. Ac neus quidem is tuit, ut à Brundisio usque Romam agmen perpetuum totius Italiæ viderem, neque enim regio fuit ulla, neque municipium, neque præfectura, aut colonia, ex qua non publice ad me venerint gratulatum. Quid dicam adventus meos? quid effusionis hominum ex oppidis? quid concursus ex agris patrum familiis cum conjugibus, ac liberis? quid eos dies, qui quasi deorum immortalium *festi*, ac sollempnes, sunt adventu meo, redituque celebrant? Unus ille dies mihi quidem immortalitatis instat fuit, quo in patriam redii, cum senatum egressum vidi, populumque Rom. universum, cum mihi ipsa Roma pretereconversa sedibus suis, ad complectendum conservatorum suum procedere visa est. quæ me ita accepit, ut non modo omnium generum, ætatum, ordinum omnes viri, ac mulieres, omnis fortuna, ac loci: sed etiam mœnia ipsa viderentur, & tecta urbis, ac templa *latari*. Me consentibus diebus in ea ipsa domo, qua tu me expuleras, quam expilaras, quem mœnderas, pontifices, consules, & patres conscripti collocaverunt, mihi que, quod ante me nemini, *pecunia publica* ædificandam domum censuerunt. Habes reditum meum. Confer nunc vicissimum tuum, quandoquidem, amisso exercitu, nihil incolume domum, præter os illud pristinum tuum, retulisti: qui primum, quæ veneris cum laureatis tuis lictoribus, quis *scio* quos tum Maandros, dum omnibus solitudines persequeris, quæ diverticula, flexionesque qua fisti? quod remunicipium vidisti? quis amicus invitavit? quis hospes adspexit? noane tibi *nox erat pro die*? non solitudo pro frequential caupona pro oppido? non ut redire ex Macedonia nobilitas imperator, sed ut mortuus infamis referri videretur? Romanam vero ipsam fecidavit adventus tuus. O familia non dicam Calpurnia, sed Calventia: neque hujus urbis, sed Placentini municipii, neque paterni generis, sed *braccata* cognationis dedecus, quem admodum venisti? quis tibi, non dicam horum, aut civium ceterorum, sed tuorum legatorum obviam venit? mecum enim L. Flaccus, vir tua legatione indignissimus, atque iis consiliis, quibus mecum in consilatu meo conjunctus fuit ad conservandam reip. dignior, mecum fuit tum, cum te quidam non longè à porta cum lictoribus errantem visum esse narrabat. scio item virum fortem in primis belli ac rei militaris peritum, familiarem meum, Q. Marcium, quorum tu legatorum prælio imperator appellatus etas, cum non longè abfuisses, adventu isto tuo domi fuisse otiosum. Sed quid ego enuvero, qui tibi obviam non venerint? qui dico venisse præne neminem, ne de *officissimâ* quidem natione candidatorum, cum vulgò essent & illo ipso, & multis antè diebus admoniti, & rogati. Togula lictoribus ad portam præfesto fuerunt: quibus illi acceptis, sagula rejecerunt, & ceteram imperatori suo novam præbuerunt. Sic iste, tanto exercitu, tanta provincia, triennio post, Macedoniam im-

1. Quid est aliud furere, non cognoscere, &c.] Obscurus Pall. abjeci ditionem nisi, quæ in eis non comparabat, ut neque in ead. ultimæ antiquitatis abfuisse & aliorum scriptis, hauriamus ex notis Lambini.
2. Non partem ejus prædæ profundæ libid. devor.] Etiam nostri magnoscunt prædæ, sed quid hoc? videtur ea vox simul cum præcedenti exurbanda, tanquam ad loca a libranis, ut & visum Gulielmo.
3. Cum jam egeret.] Tres hæc voces visuntur in Manutianis & Lambi-

nianis, sed non invenio in Pall. aut ead. vert. manarunt forsan à Faciono, idem mox etiam præferunt intermissa pronuntia.
4. Patres conscripti collocaverunt.] Ita quoque Pall. editioque vetus, sed litteris duabus P. C. quod sequentes male mutarunt in præter.
5. Cum non longè abfuisses.] Inimici negativam siat Pall. editionumque vet. neoterice abjecerunt.

perit, in urbem se intulit, ut nullius negotiatoris obscuro-
 rissimi reditus unquam fuerit desertior. in quo me tamen,
 qui esset paratus ad se defendendum, reprehendit. cum ego
 Coelimoniana porta introisse dixissem, 1. in ponsione me, ni
 Esquilina introisset, homo promptissimus accessit: quasi
 vero id aut ego scire debuerim, 2. ut vestrum quispiam au-
 dierit, aut ad rem pertineat, qua tu porta introeis, modo
 ne triumphales: quæ porta Macedonicis semper proconsuli-
 bus ante te patuit. tu inventus es, qui consulari imperio
 prarditus, ex Macedonia non triumphares. At audisti, P.
 C. philosophi vocem negavit, se triumphum cupidum um-
 quam fuisse. O scelus, o pestis, o labes! cum extinguen-
 das senatum, vendebas auctoritatem hujus ordinis, addi-
 cebas tribuno pleb. consularium tuum, temp. evertebas,
 prodebas caput & salutem meam una mercede provinciar:
 si triumphum non cupiebas, ejus tandem rei te cupiditate
 arripisse defendes? sepe enim vidi, qui & mihi, & ceteris
 cupidiores provinciar viderentur triumphum nomine tegere,
 atque velare cupiditatem suam. Hoc modo D. Silanus con-
 sul in hoc ordine, hoc meus etiam collega dicebat. neque
 enim quisquam potest exercitum cupere, sperteq; perere,
 ut non præterquam cupiditatem triumphum. Quod si te senatus,
 populusq; Rom. aut non appetentem, aut etiam recusan-
 tem, bellum suscipere, exercitum ducere coegisset; tam-
 en erat angusti animi, atque demissi, 3. justum triumphum
 honorem, atque dignitatem contemnere. nam, ut **ES-
 VIRITATIS** est, inanem aut parum morem; ut omnes um-
 bras etiam fastæ gloriæ consectari: sic levis est animi lu-
 cem splendoremque fugientis, justam gloriam, qui est fru-
 ctus veræ virtutis honestissimum repudiare. Cui verò non
 modo non postulante, atque cogente, sed invito, atque
 opprobrio senatus, non modo nullo populi Rom. studio, sed
 nullo te. ente iustitiam libero, provincia tibi ista manu-
 pretium fuerit 4. non evortit per te, sed perditæ civitatis:
 cumque omnium tuorum scelus hanc **patho** existerit,
 ut, tu totam republ. nefarius latronibus tradidisses, Ma-
 cedonia tibi ob eam rem, quibus tu finibus velles, redder-
 retur: cum exhaustis arariis: cum orbabas Italiam ju-
 ventute cum mare vastissimum hieme transibas: si trium-
 phum contemnebas, quæ te. prædo amentissime, nisi præ-
 da, ac rapiatum cupiditas tam cæca rapiebat. Non est
 in egrum Cn. Pompejo, consilio iam uti tuo. erravit enim,
 non gustat. istam tuam philosophiam. ter jam homo stul-
 tus triumphavit. Crassus, pudet me tul. quid est, quod con-
 secto formidolosissimo bello, coronam illam lauream tibi
 tantopere decerni volueris à senatu? P. Servili, Q. Metello,
 C. Curio, P. Africanæ, cur non hunc audistis tam doctum
 hominem tam eruditum, prius quam in istum errorem
 induceremini? C. ipsi Pomponio, necessario meo, jam non
 est integrum, religionibus enim susceptis impeditur. O
 stultos Camillos, Curios, Fabricios, Calatinos, Scipiones,
 Marcellos, Maximos! o amentem Paululum, rusticum Ma-
 tium, nullius consilii patres istorum amborum consulum,
 qui triumpharunt! Sed, quoniam præterita mutare non
 possumus, quid cessat hic homullus, ex argilla, & luto fi-
 ctus Epicureus, dare 5. hæc præclara præcepta sapientiæ, cla-
 rissimo, & summo imperatori, generi suo? 6. fertur ille

vir, mihi crede, gloria flagrat, ardet cupiditate justæ, &
 magni triumphum. non didicit eadem ista, quæ tu. mitte ad
 eum libellum. sed jam, si ipse coram congressu poteris,
 meditare, quibus verbis incensam illius cupiditatem com-
 primas, atque restringas. valebis apud hominem volitan-
 tem gloriæ cupiditate, vir moderatus, & constans, apud
 indoctum eruditus, apud generum focer. dices enim, ut es
 homo factus, ad persuadendum concinnus, perfectus,
 politus & schola: **QUI EST CÆSAR** quod te supplicatio-
 nes toties decreta; tot dierum tantopere delectant? in
 quibus homines errore ducuntur: quas di negigunt: qui
 (ut noster ille divinus dixit Epicurus) neque propriam cui-
 quam esse solent, neque irati. Non facies fidem scilicet, cum
 hæc disputabis. tibi enim de esse, & fuisse 7. deos videbis
 iratos. Veres te ad alteram scholam: differes de triumpho.
QUID TANDEM habet iste curus? quid vincit ante cur-
 tum duces? quid simulacra oppidorum? quid aurum? quid
 argentum? quid legati in equis, & tribuni? quid clamor
 militum? quid tota illa pompa? inania sunt ista, mihi cre-
 de, delectamenta panis puerorum, captare plausus, vehi
 per urbem, conspici velle. quibus ex rebus nihil est, quod
 solidum tenere: nihil, quod referre ad voluptatem corporis
 possis. Quin tu me vides, qui, ex qua provincia T. Fla-
 mininus, L. Paulus, Qu. Metellus, T. Didius, innumera-
 biles alii, levi cupiditate commoti, triumpharunt; ex ea
 sic redii, ut ad portam Esquilinam, Macedonicam lauream
 conculcarim, ipse cum hominibus quindecim mate vititatis
 ad portam Coelimonianam frons pervenerim? quo in lo-
 co mihi libertus, præclaro imperatori, domum ex hac die
 biduo ante conduxerat: quæ vacua si non fuisset, in campo
 Martio mihi tabernaculum collocassem. nummus interea
 mihi, Cæsar, neglectis & vehiculis triumphalibus domi
 manet & manebit. rationes ad ararium retuli continuo,
 sicut tua lex jubebat: neque alia ulla in re legi tux parvi.
 quas rationes si cognoriss: intelliges, nemini plus, quam
 mihi, **litteras profuisse**. ita enim sunt perscriptæ scite, &
 litterate, ut scriba, ad ararium qui eas retulit, perscripiss
 rationibus, secum ipse, caput sinistra manu perfricans,
 commurmuratus sit, **Ratio quidem herede apparat, 9. argentum**
est. Hac tu oratione non dubito, quin illum jam
 sollicitentem in cursum possis revocare. O tenebræ, o lu-
 tum, o sordes, o paterni generis oblite, materni vix me-
 mor! ita nescio quid istæ fractum, humile, demissum,
 sordidum, inferius etiam est, quam ut Mediolanensi præ-
 cone, avo tuo dignum esse videatur. L. Crassus homo sa-
 pientissimus nostræ civitatis, spiculis prope scrutatus est
 Alpeis: ut, ubi hostis non erat, ibi triumphum **causam** ali-
 quam quaereret. Eadem cupiditate vir summo ingenio præ-
 ditus, C. Cotta, nullo certo hoste, flagravit, eorum neuter
 triumphavit, quod alteri illum honorem collega; alteri
 mors ademit. Irrisa abs te paullo ante M. Pisonis cupiditas
 triumphandi, à qua te longè dixisti abhorre. qui etiam
 si minus magnum bellum gesserat, ut abs te dictum est, ta-
 men istum honorem contemnendum non putavit. Tu eru-
 diti or, quam Piso, prudentior, quam Cotta, abundantior
 consilio, ingenio, sapientia, quam Crassus, ea contemnis,
 quæ illi **idiotæ**, ut tu appellas, præclara duxerunt. Quod si

O o s re pre.

1. Sponsione utrius Esquilina introisse (ut noster promissus est). Est d. li-
 bris Esquilina, quibus accedunt uterque Pall. certe non omnino expri-
 munt illud vulgo antea receptum, sponsione utrimque, sed uterque
 2. De vestre quæpiam avertit. Vulgata prius ac vestre, quæ & Fa-
 Etiam vixit, & Lamb. num. nostra est & Pall. h. secundo, sententia
 aperta
 3. Insuper triumphum honorem. Exat & vox ipsa in Esquilina loco erat
 in Pall. sec. usq. editionibus remotioribus deest. primum invenit Faer-
 nus.
 4. Non evortit per te sed perditæ. Turneb. lib. xxi. cap. 15. advefmal-
 let præditi.
 5. Hæc præclara præcepta sapientiæ. Pall. pr. hæc parata p. forsan non
 male niti à iud. quid soblit. nam sec. & Turin. parata dicit. v. c. parata. l. l.

6. Fertur ille vir mihi. (Cæ.) Lanbinus cuperet ferret. ut plus est
 certe longè al. ad ferret gloria. & ferret gloria hoc est. dicitur. dicitur.
 7. Deo videtur iratus. Posterioribus edd. videtur. sed contra Pall. ven-
 tus colos. etiam V. Crorianam.
 8. Velocitate triumphandi. Novissæ edd. fructus, sed prætor Pall. præ-
 ter veter. est. respicitque P. V. et.
 9. Argentum. (Cæ.) Prius edebatur verbo add. to. argentum de-
 ctum. 6. 7. 8. 9. quæque vest. g. d. ferret in Pall. omnibus. sed prætor
 nostra accretæ disputat contra V. et. Turneb. lib. 19. v. et. l. l. c. 10. qui
 consulari.

reprehendis, quod cupidus laureæ fuerint, cum bella aut parva, aut nulla gessissent: tu, tantis nationibus subactis, tantis rebus gestis, minime fructum laborum tuorum, præmia periculorum, *virtutis insignia*, contemnere debuisti. neque verò contemisti, 1 licet Themista sapientior, 2 si os tuum ferreum senatus convicio verberari noluisti. Jam vides, quandoquidem ita mihi met sui inimicus, ut me tecum compararem, & degressum meum, & absentiam, & reditum ita longe tuo præstitisse, ut mihi illa omnia immortalæ gloriæ dederint, tibi sempiternam turpitudinem inflixerint. nunc etiam in hac quotidiana, assidua, urbanaque vita splendorem tuum, gratiam, celebritatem domesticam, operam forensam, consilium, auxilium, auctoritatem, sententiam senatoriam nobis, aut, ut verius dicam, cuiquam es infirmissimo, ac desperatissimo antelaturus? Agè, senatus odit te, quod eum tu facere jure concedis, 3 afflictorem, & perditorem non modò dignitatis, & auctoritatis, sed omnino ordinis, ac *nomini sui*: videre equites Romani non possunt, quo ex ordine vir præstantissimus, L. Aelius, est, te consule, relegatus: plebs Rom. perditum cupit, in cuius tu infamiam ea quæ per latrones, & per servos de me egeras, contulisti: Italia cuncta execratur, cujus idem tu superbissime decreta, & preces repudiasti. Fac hujus odii tanti, ac tam universi periculum, si audes. Instant post hominum memoriam apparatusissimi, magnificentissimique ludii, quales non modò numquam fuerunt, sed ne quomodo fieri quidem posthac possint, postum ullo pacto suspicari. Da te populo, committe ludis, sibi lulum meruis? ubi sunt vestra scholæ? ne acclametur? ne id quidem est curare philosophi, manus tibi ne afferantur, times, dolor enim est malum, ut disputas: exstimatio, dedecus, infamia, turpitudò, verba sunt, atque ineptiæ. Sed de hoc non dubito. non audebit accedere ad ludos, convivium publicum non dignitatis gratia inibit (4 nisi fortè, ut cum P. Clodio, hoc est, cum *amoris suis cenet*) sed planè animi sui causa. ludos nobis idiotis relinquet. solet enim in disputationibus suis, oculorum, & aurium delectationi abdominis voluptates anteferre. nam, quod vobis iste tantum modò improbus, crudelissimus, & aurium delectationi abdominis voluptates anteferre. nam, quod vobis iste tantum modò improbus, crudelissimus, olum furunculus, nunc verò etiam rapax, quod sordidus, quod contumax, quod superbus, quod fallax, quod perfidiosus, quod impudens, quod audax esse videatur: nihil scitote esse luxuriosius, nihil libidinosius, nihil posterius, nihil nequius. *luxuriam* autem in isto nolite hanc cogitare, est enim quædam, quamquam omnis est vitiosa, atque turpis, tamen ingenuo, ac libero dignior. nihil apud hunc lautum, nihil elegans, nihil exquisitum (laudabo inimicum) ne magno petere quidem quidquam, præter libidines, sumtuosum. toreuma nullum: maximi calices, & hi, ne contemnere suos videatur, Placentini: exstructa mensa, non conchyliis, aut piscibus: sed multa carne subrancida. servi sordidati ministrant: nonnulli etiam fenes: idem coquus, idem atrienis: pistor domi nullus, nulla cella: 5 panis & vinum à propala, 6 atque de cupa: Græci stipati, quini in lectulis, sæpe

plures; ipse solus: 7 bibiturus quæ eodem de fasso ministrantur. ubi galli cantum audivit, avum suum revixisse putat: mensam tolli jubet. Dieet aliquis, Unde tibi hæc nota sunt? non mehercule, contumeliæ causa describam quemquam, præsertim ingeniosum hominem, atque eruditum, cui generi esse ego iratus, ne si cupiam quidem, possum. 8 Est quidam Græcus, qui cum isto vivit homo, verè ut dicam (sic enim cognovi) humanus, sed tam diu, quam diu cum aliis est, aut *ipse secum*. is cum istum adolescentem jam tum cum hac diis irata fronte vidisset, non fugit ejus amicitiam, cum esset præsertim appetitus. dedit te in consuetudinem, ut sic proflus unà viveret. nec ferè ab isto unquam discederet. Nò à pud indoctos, sed, ut ego arbitror, in hominum eruditissimorum, & humanissimorum coetu loquor. Audistis profecto dici, philosophos Epicureos, *omnis res, qua sunt homini expetenda, voluptate metiri*. rectè, an scius, nihil ad nos: aut, si ad nos, nihil ad hoc tempus. sed tamen lubricum genus orationis *adolescenti* non acriter intelligenti, sæpè præceps. Itaque admissarius iste, simulat que audivit, à philosopho voluptatem tantopere laudari, nihil expectat. scatus est sic suos sensus voluptarios omnes incitavit, sic ad illius hanc orationem adhaeruit, ut non ad magistrum virtutis, sed auctorem libidinis à se illum inventum arbitraretur. Græcus primò *distinguit*, atque dividere illa, quemadmodum dicerentur: iste claudus (quomodo ajunt) pilam, retinere quod acceptat; testificari; tabulas obsignare velle, 9 Epicurum disertum decernere, & tamen dictum opinor, SE NULLUM BONUM INTELLIGERE POSSE, DE METIS CORPORIS VOLUPTATIBUS. Quid multa? Græcus facilis, & valde venustus, nimis pugnat contra fenatorem populi Romani esse noluit. Est autem hic, de quo loquor, non philosophia solum, sed etiam litteris, quod ferè ceteros Epicureos negligere dicunt, perpolitus. Poëma porro facit ita festivum, ita concinnum, ita elegans, nihil ut fieri possit argutius, in quo reprehendat eum licet, si qui volet, modo leviter, non ut improbum, non ut inadacem, sed ut Græculum, ut assentatorem, ut poëtam. devent, aut potius incidit in istum eodem deceptus supercilio Græcus, atque advena, quo tam sapiens, & tanta civitas. revocare se non poterat, familiaritate implicatus: & simul inconstantia famam verebatur: rogatus, invitatus, coactus, ita multa ad istum de isto scripsit, ut omnis hominis libidines, omnia cenarum genera, convivorumque adulteria ejus delicatissimi versibus expresserit. in quibus, si quis velit, possit istius tanquam in speculo vitam intueri: ex quibus multa à multis lecta, & audita recitarem, nisi vereretur, ne hoc ipsum genus orationis, quo nunc utor, ab hujus loci more abhorretet: & simul de ipso, qui scripsit, detrahi nolo. qui si fuisset in discipulo comparando meliore fortuna, fortasse austerior, & gravior esse potuisset: sed eum casus in hanc consuetudinem scribendi induxit, philosopho valde indignam: siquidem PHILOSOPHIA, ut ferunt, virtutis continet, & officii, & bene vivendi disciplinam: quam qui profitetur, gravissimam mihi

1. Licet Themista sapientior. Turnebus dicit: hoc capite 15. libenter legerit, licet in isto sapientior Lipsius lib. 1. Variar. lect. cap. 18. sic constitit: lib. hæc licet Themista per sap. sed ut non placet, quid enim huic bardo eum Themistid?

2. Si os tuum ferreum. Aldus Manutius & Lambinus sed ut, contra libros, & veterem Paullus pater.

3. Afflictorem & perditorem. Ita legendum quoque monuit, auctoritate mss. Turnebus lib. XXI. vulgata prædixorem, nata ex typographico sphalmate editionis primæ, in qua transposita littera, prædixorem, nisi dicamus voluisse prædixorem.

4. Nisi ut cum P. Clodio, hoc est, cum amari ibit. Non displicet veteri lectio tam edita quam calamo exaratasem Patribus conscriptæ. cortè & veterina editio, P. C.

5. Panis & vinum à propala. Revoco lectionem mss. Palatinorum, imò verò editionum præcarum, quam habuit Turnebus lib. 1. Advers. cap. 1.

6. Atque de cupa. Ioseph. Scaliger cupam capit pro cœnæ, quæ dicitur, ut passim cupa, cœna, videatur conjectans ad Varro nem de lingua latina, sive mavis ad Virgillii Catalecta; ubi est, Cœna Syriæ caput, &c.

7. Bibiturus quæ eodem de fasso ministrantur. Hæc est scriptura editio, num veterum, quibus adscripserunt Pall. neque aliter publicavit Vich. Fabræus invenit, à bibeat eo usque dum de fasso ministrantur, quod & Turnebus placuit, ut videtur est libro XXI. cap. 15. sequaturque Aldus Junior & Lambinus, me non advenit.

8. Est quidam Græcus. Philodemum Horatii designari, ostendit d. c. 15. Turnebus.

9. Epicurum disertum decernere, & tamen dictum opinor. Gulielm. in Amphitruonem c. 5. ait proditum à Fabræo, legi in optimis mss. Epicurum disertum dicere. Est tamen dicitur, ut opinor, Pall. nihil variant, nisi quod sic dicitur.

mibi sustinere personam videtur, sed idem casus illum ignarum quid profiteretur, cum se philosophum esse diceret, istius impurissimæ, atque intemperantissimæ pecudis cæno, & sordibus inquinavit; qui modò cum res gestas consulatus mei colaudasset (quæ quidem laudatio hominis turpissimi, mihi ipsi erat *paneris*.) Non ulla tibi, inquit, invidia nocuit, sed versus tui. Nimis magna poena te consule, constituta est sive malo poetæ, sive libero. Scripsisti enim versus CEDANT ARMA TOGÆ. Quid tum? Hæc res tibi fluctus illos excitavit. At hoc nusquam opinor scriptum fuisse in illo elogio, quod, te consule, in sepulchro teipubl: incisum est; VELITIS, JUBEATIS, UT, quod M. Cicero versum fecerit: sed quod vindicavit. Verum tamen, quoniam te non Aristarchum, sed Phalarium grammaticum habemus, qui non notam apponas ad malum versum, sed poetam armis persequere: scire cupio, quid tandem isto in versu reprehendas, CEDANT ARMA TOGÆ. Tuæ dicis, inquit, togæ summum imperatorem esse cessurum. Quid nunc te, asine, litteras doceam? non opus est verbis, sed *sustibus*. non dixi hanc togam, qua sum amictus: nec arma, acutum, & gladium unius imperatoris: sed, quod pacis est insignis, & otii, togæ: contra autem arma, tumultus, atque bellimore poetarum locutus, hoc intelligi volui, bellum, ac tumultum pati, atque otio concessurum. Quare ex familiari tuo, Græco illo poetæ: probabit genus ipsum, & agnoscat, neque te nihil sapere mirabitur. At in illo altero, inquit, hæres, 2 CONCEDAT LAUR A LINGUAE. Immo mercede, habeo tibi gratiam hæret: in enim, nisi tu me expeditiles. nam cum tu timidus, ac tremens, ius ipse furacissimis manibus detractam et cruentis faucibus lauream ad portam Æquilinam abjecisti: indicasti, non modo amplissimæ, sed etiam minimæ laudi lauream concessisse. Atque ista oratione hoc tamen intelligi, scelerate, vis, Pompejum inimicum mihi isto versu esse factum, ut, si versus mihi noceret, ab eo, quem is versus offenderit, videatur mihi pernicie esse quærit. Omitto, nihil istum versum pertinuisse ad illum: non fuisse meum, quem, quantum potuissent, multis sæpe orationibus, scriptisque devorasse, hunc uno violare versu. Sed sit officulus, primo nonne compensabit cum uno versiculo tot mea volumina laudum suarum? Quod si est commotus, ad *pernitiam* non dicam amicissimi, non ita de sua laude meriti, non ira de republica, non consularis, non senatoris, non civis, non liberi: in hominis caput ille tam crudelis propter versum fuisset? Tu quid, tu apud quos, tu de quo dicas, intelligis? complecteris amplissimos viros ad tuum & Gabinii icelus: neque id occulte, nam paulò ante dixisti, me cum his confingere, quos deliquerem: non attingere eos, qui plus possent, quibus iratus esse deberem, quorum quidem (quis enim non intelligit, quos dicas?) quamquam non est una causa omnium, tamen est omnium mihi probata. Me Cn. Pompejus, multis obliiscentibus ejus erga me studio, atque amoris, semper dilexit, semper sua conjunctione dignissimum judicavit, semper non modo incolam meam, sed etiam amplissimum, atque ornatissimum voluit esse, vestra suades, vestrum icelus, vestra criminatioes insidias, mearum, illius periculorum, nefarie factæ, simul eorum, qui familiaritati licentia, suorum improbisimorum sermonum demeritum in auribus ejus, impulsu vestro, collocaverunt, vestra cupiditates provinciarum effecerunt, ut ego excluderem, omnesque, qui me, qui illius gloriam, qui temp. salvam esse cupiebant, sermone, atque a dictu prohiberent. Quibus rebus est perfectum, ut illi planè suo stare iudicio non liceret, cum certi homines non stu-

dium ejus à me alienassent, sed auxilium retardassent. Nonne ad te L. Lentulus, qui tum erat, prætor, non Q. Sanga, non L. Torquatus pater, non M. Lucullus venit? qui omnes ad eum, multique mortales oratum in Albanum, oblectatumque venerant, ne meas fortunas dederet, cum *republica salute conjunctis*. quos ille ad te, & ad tuum collegam renavit, ut causam publicam suscipere, ut ad senatum refereris: le contra armatum tribunum pleb. sine consilio publico decernere nolle: consulibus ex S. C. temp. defendentibus, & se arma iumentum. Ecquid infelix recordaris, quid responderis? in quo illi omnes quidem, sed Torquatus, præter ceteros, iurebat contumacia responsum tui, te non esse tam fortem, quam ipse Torquatus in consulatu fuisset, aut ego: nihil opus esse armis, nihil contentionis: me posse iterum rempublicam servare, si *cessissem*: infinitam eadem fore, si restituissem: deinde ad extremum, neque te, neque generum, neque collegam suum, tribunum pleb. defuturum. Hic tu hostis, ac proditor, alius me inimiciorem, quam tibi debere esse dicis? Ego C. Casarem non eadem de repub. sensit, quæ me, scio: sed tamen, quod jam de eo, his audientibus, sæpe dixi, me ille sui totius consulatus, eorumque honorum, quos cum proximis communicavit, socium esse voluit, detulit, invitavit, rogavit. non sum ego, propter nimiam fortasse constantiam cupiditatem, adductus ad causam: non postulabam, ut ei carissimus essem, cujus ego ne beneficiis quidem *sententiam* meam tradidissem. Adducta res in certamen, te consule, putabatur, utrum, quæ superiore anno ille gessisset, manerent, an rescinderentur. Quid loquar plura? si tantum ille in me esse uno roboris, & virtutis putavit, ut ea, quæ ipse gesserat, conciderent, si ego restituissem: cur ei non ignoscam, si *anteponit* suam salutem meæ? Sed præterita omitto. me ut Cn. Pompejus omnibus suis studiis, laboribus, vitæ periculis complexus est, cum municipia pro me adiret, Italiæ fidem imploraret, P. Lentulo consuli, auctori salutis meæ, frequens assideret, senatus sententiam præteriret, in concionibus non modo se defensorem salutis meæ, sed etiam supplicem pro me profiteretur: huius voluntatis eum, quem multum posse intelligebat, mihi non inimicum esse cognorat, socium sibi, & adiutorem C. Casarem adjunxit. Jam vides, me tibi non inimicum, sed hostem: illis, quos deserbis, non modo non iratum, sed etiam amicum esse debere? quorum alter, id quod meminere semper, æque mihi tam amicus, ac sibi: alter, id quod obliviscar aliquando, *sibi amicus*, quam mihi. Deinde hoc ita sit, ut viri fortes, ETIAM SI ferro inter se comminus decertarint, tamen illud contentions odium simul cum ipsa pugna, armisque ponant. Atqui me ille odisse nunquam potuit, ne tum quidem, cum dissidebamus. habet hoc virtus (quam tu ne de facie quidem nosti) ut VIKOSERITIS species ejus, & pulchritudo etiam in hoste posita delectet. Equidem dicam ex animo, P. C. quod sentio, & quod vobis audientibus, sæpe jam dixi. Si mihi nunquam amicus C. Casar fuisset, sed semper iratus: si aspernaretur amicitiam meam, seseque mihi implacabilem, inexplicabilemque præberet: tamen ei, cum tantas res gessisset, gereretque quotidie, non *amicus* esse non possem. cujus ego imperio non Alpium, vallum contra adscensum, transgressionemque Gallorum, non Rheni fossam, gurgibus illis redundantem, Germanorum immanissimis genibus objicio, & oppono. Perfecit ille, ut, si montes resedissent, amnes exarsissent, non *natura* præsidio, sed *virtutis* gloria sua, rebusque gestis Italiam munitam haberemus. Sed,

1. *Illam quam quod profiteretur.* Emendatio est à V. Cicero, quem confirmat lib. v. Var. lect. cap. 5. vulgo erat *ignarum*, planè contra rationem.
2. *Concedat laurea lingue.* Defendit hanc locutionem V. Cic. lib. v. c. 24.

contra Quintilianum *laudis*, quod tamen in m. n. est.
3. *De arma sumptuosa.* Reccentis vulgari *suscipit*, sed alterum illud restat in Pall. in Tunig. in ed. obliquis.

In quo tu, accepta tamen, & devorata pecunia, i ut in Achzorum centum talentis, evomere non poteris: *vocabula tantum pecuniarum, & genera mutabas.* Mitto diplomata tota in provincia passim data: mitto numerum navium, summamque prae: mitto rationem exacti, im peratque frumenti: mitto ereptam libertatem populis, ac singulis, qui erant affecti praemiis nominatim, quorum nihil est, quod non sit lege Julia. ne fieri liceat, sancitum diligenter. Et toliam, quae procul a barbaris disjuncta gentibus in *suis pacis* posita, medio ferè Gracia gremio continetur, (o poena, o furia fociorum!) decedens, miseram perdidisti: Arimoen, Stratum, Naupectum, ut modò rute judicasti, nobiles urbes, atque plenas, fateris ad hostibus esse captas. quibus autem hostibus? nempe iis, quos tu Ambracis sedens, primo tuo adventu ex oppidis Agrinarum, atque Dolopum demigrare, & aras & focos relinquere coegisti. Hoc tu in exitu, praecclare imperator, cum tibi ad pristinas cladeis accessio fuisset Aetoliae repentinus interitus, exercitum dimisit: neque ullam poenam, quae tanto facinori deberetur, non maluisti subire, quam numerum tuorum militum, reliquiasque *cognoscere.* Atque, ut duorum Epicureorum similitudinem in re militari, imperioque videatis: Albucius, cum in Sardinia triumphasset, Romae damnatus est: hic cum similem exitum spectaret, in Macedonia tropaea posuit: eaque quae bellicae laudis, victoriamque omnes gentes insignia, & monumenta esse voluerunt, noster hic *propostus* imperator, amissorum oppidorum, caesarum legionum, provinciae praesidium, & reliquis militibus orbata, ad sempiternum dedecus suae neris, & nominis, 3 funesta indicia constituit: idemque, ut esset, quod in *basi* tropaeorum incidi, inscribere posset, Dyrrhachium tu venit, decedens, obsessus est ab iis ipsis militibus, quos paulò ante Torquato respondit beneficii causa ab se esse dimissos. quibus cum juratus affirmasset, se, quae deberentur, postero die perfoluturum, domum se abdidit: inde nocte intempesta, crepidatus, veste servili, navem conscendit, Brundisiumque vitavit, & ultimas Hadriani maris oras petivit: cum interim Dyrrhachii milites domum, in qua istum esse arbitrabantur, obfidere coeperunt, & cum latere hominem putarent, igneis circumdederunt. quo metu commoti Dyrrhachini, profugisse noctu crepidatum imperatorem indicaverunt. Illi autem *statuam*, istius per similem, quam stare celeberrimo in loco voluerunt, ne laevissimi hominis memoria moreretur, deturbant, affligunt, comminuant, diffipant. sic odium, quod in ipsum attulerant, id in ejus imaginem, ac simulacrum profuderunt. Quae cum ita sint, non dubito, quin, cum haec, quae excellent, me nosse videas; non existimes, mediam illam partem & turbam flagitiorum tuorum mihi esse inauditam. nihil est, quod me horrere: nihil est, quod invites. admoneri me satis est. ad me nebit autem nemo alius, nisi reip. tempus: quod mihi quidem magis videtur, quam tu umquam arbitratu es, appropinquare. Et quid vides, cequid sentis, lege judiciaria lata, quos posthaec iudices finis habituri? non aequè legetur quisquis *voluerit*: nec, quisquis *voluerit*, non legetur. nulli coniciantur in illum ordinem, nulli extimentur: non ambitio ad gratiam, 4 non iniquitas ad simulationem coniciantur. Judices judicabunt illi, quos lex ipsa, non quos hominum libido delegerit.

Quod cum ita sit, mihi crede, neminem invitum invitabis. res ipsa, & reipubl. tempus aut me ipsum, quod nolum, aut alium quempiam, aut invitabit, aut dehortabitur. Equidem, ut paulò ante dixi, non eadem supplicia esse in hominibus existimo, quae forsitan plerique damnationes, expulsiões, neces: denique NULLAM mihi poenam videtur habere id, quod accidere innocenti, quod forti, quod sapienti, quod bono viro, & civi potest. Damnatio ista, quae in te flagitatur, obigit P. Rutilio: quod specimen habuit haec civitas innocentiae. major mihi *judicium*, & reipub. poena illa visa est, quam Rutillii. L. Opimius eiectus è patria, is, qui prator, & consul, maximis temp. periculis liberatus. non in eo, cui facta est injuria, sed in iis, qui fecerunt, scelèris, ac conscientiae: 5 poena permanet. At contra bis Catilina absolutus: emissus etiam ille auctor tuus provinciae, cum stuprum Bonae Aet. vulvaribus intulisset. Quis fuit in tanta civitate, qui illum incesto liberatum, non eos, qui *ita judicaverunt*, 6 pari scelere a litricos arbitratetur? An ego exspectem dum de te quinque, & septuaginta tabellae diribeantur, de quo jam pridem omnes mortales omnium generum, ætatum, ordinum judicaverunt? quis enim te aditu, quis ullo honore, quis denique communi salutatione dignum putet? omnes memoriam consulatus tui, facta, mores, faciem denique, ac nomen à repub. detestantur. legati, qui unà fuere, alienati: tribuni militum, inimici: centuriones, & si qui ex tanto exercitu reliqui milites existunt, non dimissi ab te, sed dissipati, te oderunt, tibi pestem exoptant, te *exsecrantur*. Achaja, exhausta: Thessalia, vexata: lacerata: Athenae: Dyrrhachium, & Apollonia, exinanita: Ambracia, direpta: Parthini, & Bullienses, illusi: Epirus, excisa: Locri, Phociae, Boeotiae, exusti: Acarnania, Amphilochia, Perrhæbia, Athamanumque gens, vendita: Macedonia, condonata barbaris: Aetolia, amissa: Dolopes, finitimique montani, oppidis, atque agris exterminari: cives Romani, qui in iis locis negotiantur, te unum, solum, suum *depeccatorem*, vexatorem, praeonem, hostem, venisse senserunt. Ad horum omnium judicia tot, atque tanta, *domesticum* judicium accessit sententiae damnationis tuae: occultus adventus, furtivum iter per Italiam, introitus in urbem desertus ab amicis, nulla ad senatum è provincia litterarum, 7 nulla ex trinis ælivis gratulatio, nulla triumphi mentio: non modò quid gesseris, sed ne quibus in locis quidem fueris, dicere audes. Ex illo fonte, & seminario triumphorum, cum arida folia lautea retulisses; cum ea abjecta ad portam reliquisset; tum tu 8 *ipse* de te *fecisses* & *videres*, pronuntiavisti. qui si nihil gesseras dignum honore, ubi exercitus? ubi sumtus? ubi imperium? ubi illa uberrima supplicationibus triumphisque provincia? sin autem aliquid sperare volueras, si cogitabas id, quod imperatoris nomen, quod laureati fasces, quod illa tropaea, plena dedecoris, & risus, te commentatum esse declarant: quis te miserior, quis te damnatior, qui neque scribere ad senatum, à te bene temp. esse gestam, neque praesens dicere ausus es? An tu mihi, cui semper ita persuasum fuerit, NON EVENTIS sed factis, cujusque fortunam 9 ponderari, dicere audes, neque in tabellis paucorum judicum, sed in sententia omnium civium, famam nostram, fortunamque pendere? te indemnatum videri putas, quem scilicet, quem

1. *Uti in Achzorum centum talentis.* Est à nōn Turnebi modò, sed & nostris, publicatur enim, *Uti ad brundisium talenta.*

2. *Armoen, Stratum, Naupectum.* Et hoc est à Turnebo, Pall. ramens. *Armoen Thraciae, Naup.*

3. *Funesta indicia.* Dicitio *funesta*, additur ex Pall. sec. atque Turingico. inventam item in P. Manutii antiquis, commentarii ejus innotuit, filius tamen a non animadvertit.

4. *Non iniquitas ad simulationem coniciantur.* Sic & nostris, nisi quod *pe coniciantur.* Færnus coniect. *coniciantur.* Lambinus, ad *simulationem coniciantur.*

5. *Poenam permanet.* Est à Pal. sec. & Turingico, vulgata *remansit.*

6. *Pari scelere abstrulit.* Et hoc iisdem debemus recepisse enim lect. o *abstrulit.*

7. *Nulla ex trinis ælivis gratulatio.* Prepositionem adjectam voluit emitt. fois Turneb. ex hacque omnino in Pall.

8. *Ipsi de se fecisses videris pronuntiavisti.* Sic libri Færnii, neque divortit Palpr. nam sic, *se videri provincia fecisses ipse.* vulgò *ipse de se fecisses videris pronuntiavisti.* cum *judicium pronuntiavisti.* editio prima, *ipse de se fecisses videris judicium pronuntiavisti.*

9. *Ponderari dicere audes neque.* Manutius & Lambinus abiecerunt *dicere audes*, credo suavis Færnii, sed cum destituerit ejus notis; rediit neque in Pall. nostris retinuit eam suam locum.

quem foederati, quem liberi populi, quem stipendiarii, quem negotiatores, quem publicani, quem universa civitas, quem legati, quem tribuni militares, quem reliqui milites, qui ferrum, & qui famem, qui morbum effugerunt, omni cruciatu dignissimum putant? cui non apud senatum, non apud ullum ordinem, non apud equites Romanum in urbe, non in Italia, maximorum scelerum venia ulla ad ignoscendum dari possit? qui se ipsum oderit, qui metuat omneis, qui suam causam nemini committere audeat, qui seipsum condemnet? Numquam ego sanguinem expetivi tuum: numquam illud extremum, quod possit esse improbis, & vobis commune, supplicium,

legis, ac iudicii; sed abjectum, contemptum, despectum à ceteris, à te ipso desperatum, & relictum: circumspicientem omnia: quidquid increpisset, pertimescentem: dissidentem tuis rebus: sine voce, sine libertate, sine auctoritate, sine ulla specie consulari; horrentem, trementem, adulantem omneis, videre te voluit vidi. Quare, si tibi e venerit, quod metuis, ne accidat: equidem non molestè feram: sin id tardius forte fiet, fruar tamen tua indignitate: nec minus libenter me tuentem videbo, ne reus fias, quàm teum: nec minus letabor, cum te semper sordidum, quàm si paullisper sordidatum viderem.

1. Qui famem, qui morbum effugerunt. Melius istud è Pal. sec. æque Erf. vulgatis, qui moriem.

2. Paullisper sordidatum viderem. Gulhelm. mallet videris.

a Hanc orationem scripsit Cic. cum Milo esset in ipso exilio. *Acta in Foro.* Quæ acta est & excepta non extat. *Ann. 4. Quirit. 3.*

M. TULLIVS CICERO.
PRO
T. ANNIO MILONE.
ORATIO TRICESIMA OCTAVA.

SYNOPSIS.

Quæstio, An Clodius iura à Milone casus sit. Accusatores, Appius, M. Antonius, P. Valerius Nepos. Res, T. Annii Miloni. Patronus Milonis, Cicero. Acta in foro (ubi Pompejus disposuerat armatos milites, cum ipse præsidio ad aram præsidere:) anno urbis 701. Eventus. Milo in exitum ab his commotis iudiciis vel ipso facto Miloni, quod hinc iudicio magno animo fuisset, neque cervicem, neque vestem, reorum more, mutasset. Plutarchus in Cicero.

TSI vereor, iudices, ne surpe sit, pro fortissimo viro dicere incipientem, timere, minimeque deceat, cum T. Annii Milo ipse magis de reipublicæ salute, quàm de sua perturbetur, me ad ejus causam parem animi magnitudinem afferre non posse; tamen hæc novi iudicii nova forma terret oculos: qui quocumque inciderint, veterem consuetudinem fori, & pristinum morem iudiciorum tequirunt. non enim corona confessus vester cinctus est, ut solebat: non usitata frequentia stipati sumus nam illa præsidia, quæ pro templis omnibus cernitis, etsi contra vim collocata sunt, non afferunt tamen oratori aliquid; ut in foro, & in iudicio, quamquam præsidii salutaribus, & necessitatiis læpti sumus, tamen ne non timere quidem sine aliquo timore possimus. Quæ si opposita Miloni putarem; *ad eum tempore*, iudices, nec intet tantam vim armorum existimarem oratori locum esse. Sed me recreat, & reficit Cn. Pompeji, sapientissimi, & iustissimi viri, consilium: qui profectò, nec iustitia sua putaret esse, quem reum sententia iudicum tradi disset, eundem telis militum dedere, nec sapientiæ, temeritatem concitata multitudinis auctoritate publica armare. Quamobrem illa arma, centuriones, cohortes, non periculum nobis, sed præsidium denuntiant: neque solam, ut quieto, sed etiam ut magno animo simus, hortantur: neque auxilium modo defensionis meæ, verùm etiam silentium pollicentur. Reliqua verò multitudo, quæ quidem est civium, tota nostra est: neque eorum quisquam, quos undiq, intuentis ex hoc ipso loco

cernitis, unde aliqua pars fori adspici potest, & huius exitum iudicii expectantis, non cum virtuti Milonis laetum de se, de liberis suis, de patria, de fortunis hodierno die decertari putat. Unum genus est adversum, in festumque nobis, eorum, quos P. Clodii furor rapinis & incendiis, & omnibus exitiis publicis pavit: qui hesterna etiam concione incitati sunt, ut vobis voce præsent, quid iudicaretis quorum clamor si quis forte fuerit, ad monere vos debet. ut eum civem retineatis, qui sen per genus illud hominum, clamoresque maximos pro vestra salute neglexit. Quamobrem adeste animis, iudices, & timorem, si quem habetis, deponite. Nam, si umquam de bonis, & fortibus viris: si umquam de benemeritis civibus potestas vobis iudicandi fuit: si denique umquam locus amplissimorum ordinum delectis viris datus est ubi sua studia erga fortis, & bonos civis, quæ vultu, & verbis sæpe significassent, & sententis declararent: hoc profectò tenet potestatem omnem vos habetis, ut statuatis, utrum nos, qui semper vestræ auctoritati dedisti sumus, semper miseri iugeamus: an diu vexari à perditissimis civibus, aliquando per vos, ac vestram fidem, virtutem, sapientiamque recreemur. Quid enim nobis duobus, iudices, laboriosus? quid magis sollicitum, magis exercitum, dici, aut fingi potest: qui spe amplissimorum præmiorum ad rempubl. adducti, metu erudelitissimorum suppliciorum carere non possumus? Equidem ceteras tempestates, & procellas in illis duntaxat fluctibus concionum semper putavi Miloni esse subeundas, quod semper pro bonis contra improbos senserat: in iudicio verò, & in eo consilio, in quo ex cunctis ordinibus amplis-

1. Morem iudiciorum requirunt. Quam variè legatur locus iste in missis patet ex editionibus nec ex discrepat solum, sed etiam Grammatici veteres, quos laudat amicus noster And. Schottus l. 1. Not. c. 14.
2. Non adferunt tamen oratori aliquid. Lambinus fidem secutus Muræti emendat adferunt tamen oratori horum aliquid, quod etiam reperi in u-

no alteroque meorum, verùm cum addit negativum, itaque negationem que tollam contra omnes liberos præferam cum plura sint exemplaria quæ stent pro vulgato.
3. Oratori locum esse. Aliquot MSS. orationi, quod ultimum aptius opponi aranis putabat Gulhelm.